

La descripció, necessàriament sintètica, que hem fet en aquesta ressenya dels continguts de *Lengua y comunicación intergrupala* no pot fer justícia a la profunditat amb què l'obra analitza les teories que expliquen el fenomen de la comunicació intergrupala i a la riquesa de la informació i les referències bibliogràfiques que s'hi inclouen. Un mèrit que possiblement sí que hem pogut reflectir és l'adequació organitzativa del llibre, ja que els continguts hi apareixen estructurats d'una manera lògica i clara que, a més, reflecteix molt adequadament l'estructura conceptual de la matèria tractada. Per tant, volem acabar aquesta ressenya recomanant la lectura de *Lengua y comunicación intergrupala* a totes les persones interessades en els camps de la comunicació, les relacions intergrupals i les relacions socials i lingüístiques que es produeixen en la societat actual.

JOSEP M. BALDAQUÍ ESCANDELL
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Universitat d'Alacant

The Catalan Expedition to the East: From the «Chronicle» of Ramon Muntaner, translated by Robert D. Hughes, with an introduction by J. N. Hillgarth, Barcelona/Woodbridge, Barcino/Tamesis, 2006, 163 pp.

Ausiàs March, *Verse Translations of Thirty Poems* [ed. bilingüe], introduction, text, translation and notes by Robert Archer, Barcelona/Woodbridge, Barcino/Tamesis, 2006, 183 pp.

Francesc Eiximenis, *An Anthology*, introduction and selection of texts by Xavier Renedo and David Guixeras, translated by Robert D. Hughes, Barcelona/Woodbridge, Barcino/Tamesis, 2008, 165 pp.

«*The Book of Sent Soví*»: *Medieval Recipes from Catalonia* [ed. bilingüe], edited by Joan Santanach, translated by Robin Vogelzang, Barcelona/Woodbridge, Barcino/Tamesis, 2008, 232 pp.

L'Editorial Barcino, en coedició amb Tamesis, ha tingut la insòlita iniciativa de difondre en traducció anglesa alguns textos catalans medievals. Ja s'han publicat quatre volums d'aquesta mena. Les traduccions fins ara són bones.

Els volums s'adrecen a un públic lector ampli: presentació ajustada i text amb notes breus i precises. Podrien recordar, per exemple, la «Records of Western Civiliza-

tion Series» de Columbia University Press, pel format generós i per la voluntat d'oferir traduccions de textos llunyans d'una manera accessible, si no fos que la RWCS porta al final una anotació de fonts universitària, i una bibliografia selecta, abans de l'habitual índex de noms i matèries. En el nostre cas no hi ha aquest índex per la senzilla raó que en català no sol existir (tot i que en anglès és corrent fins i tot en les edicions de butxaca). La bibliografia varia: el *Sent Soví* reproduceix la llista especialitzada del volum original, amb la majoria de títols en català; l'antologia d'Ausiàs March porta una guia *for further reading* que inclou títols en anglès (i versions musicades dels poemes); la d'Eiximenis no du cap indicació bibliogràfica; el volum de Muntaner inclou una encertada *select bibliography* amb fonts, edicions i traduccions en diverses llengües (en la qual, si filéssim prim, s'hauria pogut substituir un volumet de J. N. Hillgarth publicat a Mallorca el 1984 per l'article original de 1975 a *l'English Historical Review*, *Supplement* 8). Aquesta variació sens dubte es pot justificar per l'origen i el caràcter de cada un dels volums, independents, i per això es retroba en altres qüestions de presentació: en un cas no consta la font de la traducció; les notes del traductor no segueixen arreu el mateix format; dos volums acaren el català i l'anglès (el de March, explicable perquè és poesia, i el *Sent Soví*) i dos només imprimeixen la versió anglesa. Aquests detalls no poden desmerèixer el contingut del conjunt. Indiquen potser que no hi ha encara voluntat de col·lecció sinó de publicació ocasional: no hi ha un títol comú a la sèrie ni numeració, ni director ni consell responsables d'establir uns criteris generals.

Com és natural, aquests volums en anglès en ells mateixos ofereixen poques novetats de contingut. Dos són una adaptació d'obres ja publicades a la col·lecció divulgativa «Biblioteca Barcino»: el *Sent Soví* reproduceix íntegrament (introducció, notes, apèndixs i bibliografia inclosos) l'original català en la molt bona edició de Joan Santanach; l'antologia d'Eiximenis tria la substància del volum en català —un volum d'altra banda excel·lent per raons que veurem més avall—, reduint-ne les introduccions i la selecció de fragments. El tercer és una bona antologia amb trenta poesies d'Ausiàs March confegida per Robert Archer, crític i editor de l'obra completa del poeta (1997), de la qual extreu aquesta tria, afegint-hi una introducció per al *general reader* i dividint-la en cinc seccions: «Love poems», «Poems of praise and blame» (que inclou dos textos del tot independents), «Philosophical poems», «Poems on grief» (un epígraf molt ben trobat), «A poem on God and predestination» (un títol alternatiu per al *Cant espiritual*). El volum de Muntaner és el més original: es basa en els capítols de la crònica editats el 1926 per Lluís Nicolau d'Olwer amb el títol *L'expedició dels catalans a*

l'Orient («Els Nostres Clàssics», 7), els revisa amb altres edicions, n'aprofita l'anotació i la completa amb encert; el prefaci de J. N. Hillgarth és tan breu com intel·ligent.

Al lector anglès o català que tingui el llibre a les mans, però, aquests volums li semblaran nous de trinca. Tamesis, un dels segells editorials més prestigiosos de l'hispanisme britànic, presenta els textos amb claredat tipogràfica, marges generosos i cobertes amb il·lustracions magníficament reproduïdes. Només se li podria retreure l'ús innecessari de la negreta (i, per al meu gust, el cos massa gran dels números romans dels capítols, més propi del disseny publicitari que de la tipografia clàssica). Llegits en anglès, nets d'aparats i notes incessants, els textos d'aquests clàssics s'apropen realment al públic que els ha de llegir (més encara que els de la col·lecció mare, amb una maquetació més atapeïda i unes cobertes poc afortunades). Ens fan present que hi ha autors interessants i amens, dignes d'aquella divulgació que segurament guiava Josep M. de Casacuberta en encetar la col·lecció «Els Nostres Clàssics» fa més de vuitanta anys, quan semblava que hi havia un públic lector català per a aquestes obres. Apuntar receptes medievals de plats que encara avui existeixen, veure opinions antigues defensant que la dona s'instrueixi i llegeixi, informar-se d'episodis històrics tan apassionants com l'assassinat de Roger de Flor o tan èpics com la defensa de Gal·lípoli, llegir els versos acerats d'Ausiàs March, són experiències que fàcilment traspassen el temps immediat.

Aquí no pertoca analitzar la llengua d'aquestes traduccions: les jutjarà el públic anglès i les haurien de valorar, en tot cas, els ressenyadors britànics del *TLS*, la *London Review of Books* o els seus equivalents americans. Però és de justícia dir que els responsables de Barcino han buscat bons traductors, traduccions realment directes; no catalanòfils amb bones intencions, sinó persones amb cultura i amb un domini natural del català. Robert D. Hughes ha produït versions de prosa fidels i entenedores, pensades per al públic lector, com explica a les seves notes prèvies; les notes a peu de pàgina del traductor —una bonificació— identifiquen encara alguna font, algun terme o algun personatge que no figuraven en l'anotació original de l'antologia d'Eiximenis, i en el cas de Muntaner contenen un tou de precisions (de fet, ofereixen un model del que convé anotar en una edició de divulgació). Robin Vogelzang ha de treballar amb un text més tècnic, i amb menys tradició, però actua amb cura i d'acord amb l'editor català. El cas de Robert Archer és singular. Comptava amb una tradició recent de versions de March a l'anglès: les d'Arthur Terry (1976) i ell mateix (1992) en prosa no pas servil, les de M. A. Conejero, P. Ribes i D. Keown en vers i amb construcció

arcaïtzant (1986 i 1989), sempre en forma d'antologia. La d'Archer ha volgut oferir March en vers anglès —realment, l'única manera digna d'oferir un text poètic a un públic que llegeix poesia— i ho ha fet posant en pentàmetre iàmbic sense rima el decasíl·lab marquà.

Aquest resultat no el sabia avaluar —no en sé graduar la intensitat poètica. Té una ambició literària innegable, i és d'esperar que el lectors ho sabran reconèixer: «Lo jorn ha por de perdre sa claror» —un vers memorable i al·literatiu, que arrenca amb la tradició clàssica i Dante al fons— esdevé «Day sees with terror how its last light fades», que manté amb *terror* el clima de l'original i n'emula l'al·literació amb «last light», superant en aquest cas, i ja té mèrit, la traducció de José María Micó («Teme el día perder su claridad»), aquí capaç de calcar *claror* i *perdre* però limitada perquè en castellà no hi ha tants monosíl·labs. (La traducció de Micó, que fa part de l'antologia *Páginas del Cancionero* a cura de Costanzo Di Girolamo, li ha indicat un camí, diu Archer al seu prefaci.)

L'ambició literària, és clar, pot fer perdre sentit (com passa, sense demèrit, amb les millors traduccions de Josep M. de Sagarra), i per això en aquest cas diria que l'anotació que ho compensa és potser una mica escassa. Així, a v, vv. 9-16, es fa referència als apòcrifs per explicar que Crist volia enganyar el diable, però els versos de March, més concrets, al·ludeixen a la creença que el diable no es va adonar de la natura divina de Crist fins que es van produir els prodigis còsmics després de la crucifixió. A xxix, v. 6, *gest* es tradueix per *beauty* i s'observa en nota que el terme *mien* fóra millor però antiquat; el mateix s'esdevé a la cèlebre poesia xxiii, v. 16, on March parla de la dama lloada, dona Teresa (v. 28). El terme *gest* volia dir el moviment del cos i l'expressió, del rostre i els ulls, que revelava l'espiritualitat interior (o en cas contrari la lascívia, com en altres poesies de March). *Beauty* és un equivalent feble; *mien*, per antiquat que sigui, és més exacte, neutre i descriptiu.

L'Editorial Barcino ha actuat amb valentia. Ens podríem demanar si ho ha fet també amb encert en la tria i si ha tingut visió comercial, qüestió no pas menor quan es tracta de difondre els clàssics catalans en el mercat lector més poderós del món. A jutjar per aquests quatre volums (i el cinquè anunciat: la *Vita coetanea* de Llull en versió d'Anthony Bonner) l'orientació és bona. Ausiàs March és un molt bon poeta del seu segle, i un poeta prou difós en la tradició hispànica (com mostren les traduccions prèvies a l'anglès) gràcies a la seva influència en la poesia espanyola del *Siglo de Oro*. El *Sent Soví* no és un clàssic, però és un testimoni important de la cuina medieval, i

és intel·ligent reeditar-lo i traduir-lo en un moment en què tota mena de tradicions culinàries (i de cuines sense tradició) ocupen les pantalles de televisió també a la Gran Bretanya. L'expedició a l'Orient narrada per Muntaner sí que és un relat clàssic, i encaixa molt bé en algunes tendències de la historiografia divulgativa en anglès, com ara les que tracten les croades i els llibres de viatges. Sorpren més la tria d'Eiximenis. És un autor escolàstic conegut però no pas major: no és un Ramon Llull, ni un Ramon de Penyafort, un Arnau de Vilanova o un Vicent Ferrer. Té poca obra llatina. Sense cap agafador comercial, doncs, Xavier Renedo i David Guixeras han ofert una bona selecció de la seva obra, centrada en fragments que parlen de l'educació i la cultura a la Corona d'Aragó —potser en lloc de dir-ne *An Anthology* s'hauria pogut buscar un títol més concret, com ara *On Books and Education*. D'aquest volum destaquen la tria i l'ordenació dels passatges. Repassant-ne els epígrafs, diria que correspon al que en el mercat anglès se'n diu un *reader*, una antologia de fragments d'una època, un gènere o un autor que, degudament classificats, mostren una imatge de conjunt, com ara sense anar més lluny *The Portable Medieval Reader* de Penguin. És de justícia que una compilació sigui la via d'accés a l'obra d'un gran compilador.

Robert Brian Tate, un d'aquests rars catalanistes que hi ha escampats pel món, va recordar fa uns quants anys que existia una tradició de versions angleses vuitcentistes de la historiografia catalana medieval (*Journal of Hispanic Research*, 1, 1993, 276-277). Ho va fer a propòsit de l'edició a «Els Nostres Clàssics» del *Llibre dels fets del rei En Jaume*, a càrrec de Jordi Bruguera, i de la traducció de John Forster (Londres 1883). Uns anys abans, Mary i Jocelyn N. Hillgarth, un altre historiador anglès amb coneixement natural del català, van oferir en versió anglesa la millor edició, encara avui, de la crònica de Pere III (Toronto 1980), i al Pontifical Institute of Mediaeval Studies, un dels centres d'investigació de la cultura medieval més respectats arreu del món. L'enyorat Joan Gili també va imprimir a Oxford, amb la cura exquisida de The Dolphin Books, alguns textos medievals (i algunes traduccions cabdals de la poesia catalana moderna). En aquests i altres exemples, des de William Caxton, en el camp acadèmic sempre ha prevalgut la iniciativa britànica, excepció feta de les *Selected Works* de Ramon Llull (Princeton UP 1985) a cura d'Anthony Bonner. Aquests precedents haurien de servir de model. Ja és hora que una iniciativa surti d'aquí, vencent temors, i és encoratjador que l'hagi pres una editorial com Barcino, devota dels clàssics catalans medievals.

LLUÍS CABRÉ
Universitat Autònoma de Barcelona